

Kęstutis Gudmantas

LIETUVOS METRAŠČIO VAVELIO NUORAŠAS (FRAGMENTAS)*

Anotacija. Straipsnyje supažindinama su iki šiol nežinotu Lietuvos metraščių Plačiojo sąvado nuorašu (fragmentu), šiuo metu saugomu Valstybiniame archyve Krokuvoje. Pateikiama archeografinė rankraščio charakteristika, aptariamas jo santykis su kitais Plačiojo sąvado nuorašais – Bychoveco kronika ir Zaslavskių metraščiu.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos metraštis; Platusis sąvadas; Sanguškos; Zaslavskiai; nuorašas; fragmentas.

Iki pastarojo meto nebuvo žinoma apie Lenkijoje saugomą Lietuvos metraščių Plačiojo sąvado nuorašo fragmentą. Ši aplinkybė leido kai kuriems tyrėjams spekuliuoti, neva vadinamoji Bychoveco kronika tėra vienas „Narbuto falsifikatų“. Atsirandant vis daugiau galimybių Lietuvos mokslininkams susipažinti su užsienio archyvais, pasipildo ir mūsų žinios apie Lietuvos istorinius šaltinius, tarp jų ir metraščius. Šių eilučių autorius ne vienus metus renka duomenis apie istoriografijos paraštėse egzistuojančius menkai žinomus Lietuvos metraščių nuorašus. Todėl 2011 m. balandį jį nudžiugino iš Krokuvos atskriejusi informacija apie ten aptiktą „galimas daiktas, Lietuvos metraščio fragmentą“. Žinutės autorius istorikas dr. Gediminas Lesmaitis, tuo metu senosios Lenkijos sostinės archyvuose rinkęs medžiagą studijai apie LDK kariuomenės sąrašus, paprašytas mielai nurašė keletą jį suintrigavusio rankraščio eilučių. Jas gavus įsitikinta, kad tai – išties

* Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-4-18). Už dalykinę pagalbą dėkoju Valstybinio archyvo Krokuvoje Vavelio skyriaus vedėjui Wiesławui Filipczykui ir slavistei Nadieżdai Morozovai.

iki šiol nežinotas Lietuvos metraščio nuorašas. Dr. Lesmaitis taip pat mielai apsiėmė tarpininkauti įsigyjant rankraščio skaitmeninę kopiją. Susipažinus su ja, paaiškėjo, kad tai – Plačiojo sąvado nuorašo fragmentas. Suvokdami išskirtinę radinio svarbą, nutarėme jį iširti *de visu* ir su tyrimo rezultatais glaustai supažindinti mokslo visuomenę. Išsamesnę informaciją ketiname pateikti spaudai rengiamoje fragmento publikacijoje.

Šiuo metu rankraštis yra saugomas Valstybiniame archyve Krokovoje (Vavelio skyriuje – *Archiwum Państwowe w Krakowie, Oddział I, Zamek Wawel 1*), vadinamajame „Sanguškų giminės archyvo iš Gumniskų“ (*Archiwum Rodzinne Sanguszków z Gumnisk*) fonde, bylos šifras ARS 144.

Glaustai apie šį fondą. Kaip aiškėja iš Tarnuvo apskrities archyvo darbuotojos Marijos Wrzosek „Įvadinių pastabų“¹, „Sanguškų giminės archyvo iš Gumniskų“ fondas buvo suformuotas po Antrojo pasaulinio karo iš Sanguškų archyvo likučių. Gumniskų valda prie Tarnuvo (dabar – minėto miesto dalis) Sanguškoms atiteko XVIII a. drauge su Tarnuvo grafyste. Gumniskų dvaras XIX a. buvo Sanguškų vasaros rezidencija, čia pradėti kaupti archyvas ir biblioteka². Pirmojo pasaulinio karo metais į Gumniskas buvo atvežti vertingiausi pagrindinio Sanguškų archyvo Slavutoje dokumentai. Likę buvo sugrąžinti iš Rusijos 1923 m. pagal 1921 m. Rygos sutartį. Gumniskose Sanguškų archyvas išbuvo iki Antrojo pasaulinio karo, 1940–1941 m. okupacinė nacių valdžia jo dokumentus ir dalį spausdintų knygų išgabeno į Krokuvos archyvą, po 1945 m. jie saugomi archyvo skyriuje, įsikūrusiame Vavelio pilyje.

Sanguškų archyvo likučiai Gumniskose drauge su vertinga spausdintų knygų kolekcija naujosios Lenkijos Liaudies Respublikos

¹ Datuotų 1954.VI.19. – Fondo *Archiwum Rodzinne Sanguszków z Gumnisk* (toliau – ARS) inventorių, kompiuterinis mašinraštis, saugomas Valstybinio archyvo Krokovoje Vavelio skyriuje.

² Jolanta M. Marszalska, *Biblioteka i archiwum Sanguszków. Zarys dziejów*, Tarnów: TTK, 2000, p. 119–121 ir kt.; Krzysztof Syta, „Dzieje archiwów książąt Sanguszków“, in: *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. XI, Warszawa, 2000, p. 97–110.

valdžios nurodymu pateko į Tarnuvo miesto biblioteką³. Tarnuvo bibliotekoje atskyrus archyvinius dokumentus, jie buvo iš jos perkelti į Tarnuvo apskrities archyvą (1951), pavaldų Krokuvos vaivadijos archyvui (dabartiniam Valstybiniam archyvui Krokuvoje). Galiausiai šeštajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje vadinamieji „aktai“ atsidūrė Vavelyje⁴.

„Sanguškų giminės archyvo iš Gumniskų“ fonde vyrauja korespondencija, esama atsiminimų, testamentų, istorinės paruošiamosios medžiagos monografijai apie Sanguškų giminę; vienas kitas dokumentas yra su Slavutos archyvo antspaudu (XIX a. pab.). Pažymėtina, kad fondą sudarantys dokumentai paveikti drėgmės ir pelėsio, taigi aki-vaizdu, kad kurį laiką archivalijos laikytos netinkamomis sąlygomis.

Bylos ARS 144 turinį geriausiai nusakytų žodis *varia*, nes joje – XVI a. antrosios pusės Lenkijos ir Lietuvos valdovų raštų to paties laikotarpio nuorašai, XIX a. darytos laišku Lenkijos kancleriui Janui Zamoyskiui kopijos ir tame pačiame šimtmetyje – ištraukos iš lenkiškosios Alessandro Guagninio veikalo 1611 m. versijos bei Ukrainos prašymai... Visa ši medžiaga archyvaro sudalyta į pluoštelius, kuriuose esama ir sąsiuvinų, ir palaidų lapų. Puslapių numeracija – ištisinė pieštuku dešiniajame viršutiniame kampe (gerojoje lapų pusėje).

Paskutinis pluoštelis yra Lietuvos metraščio fragmentas. Perlenk-tame aplanką atstojančiame lapelyje pieštuku archyvaro užrašyta *Co to?* („Kas tai?“). Ši frazė iškalbingai byloja apie bergždžias archyvaro pastangas identifikuoti rankraštį⁵.

³ Jolanta M. Marszalska, *op. cit.*, p. 149–152. Vertingas knygų rinkinys buvo išdraskytas ir išsklaidytas po įvairias Lenkijos bibliotekas, „liūto dalis“ atiteko Jogailaičių bibliotekai. – *Ibid.*

⁴ Eadem, *op. cit.*, p. 155; Wiesław Filipczyk, „Archiwalia sanguszkowskie w zasobach Archiwum Państwowego w Krakowie. Zasoby i stan obecny“, in: *Wokół Sanguszków: Dzieje – sztuka – kultura*, Tarnów: Muzeum Okręgowe w Tarnowie, 2007, p. 15–27 (p. 16).

⁵ Metraštis neminimas ARS fondo inventoriuje ir Sanguškų archyvui skir-tame Wiesławo Filipczyko straipsnyje, kuriame apžvelgiamas šio fondo turinys, žr. Wiesław Filipczyk, *op. cit.*, p. 23–24.

„Tai“ – 26 lapų, arba 52 puslapių, apimties rankraštis (pagal dabartinę paginaciją – p. 285–336⁶). Rankraštis susiūtas maždaug 0,1 cm storio kanapiniu (?) siūlu. Įrišimas gana grubus: ties kairiuoju „bloko“ pakraščiu yra keturios skylutės, per jas pervertas siūlas, sumegztas ties viršutine skylute. Įrišimas rodo, kad rankraštis buvo susiūtas kaip atskiras vienetas, bet veikia kaip didesnio kodekso dalis, t. y. kodeksą turėjo sudaryti keletas analogiškai susiūtų „blokų“. Toks įrišimo būdas (per šoną) buvo vienintelis įmanomas, nes didžioji lapų dalis yra supjaustyti ir tik kai kurie iš jų – perlenkti pusiau. Sprendžiant iš visa ko, įrišimas yra vienalaikis rankraščiu arba nežymiai vėlesnis.

Šio formatas – *in quarto*. Lapai apipjaustyti nelygiai, jų plotis svyruoja nuo 14,5 iki 16,6 cm, o aukštis – nuo 20,6 iki 21,9 cm. Rankraštyje panaudotas dviejų rūšių apystoris popierius – p. 285–294: tarpai tarp pontiuo linijų – 2,75–2,8 cm, vandenženklis „trys bokštai apskritime“; p. 295–336: tarpai tarp pontiuo – 2,8–3,1 cm, vandenženklis „dviguba V su karūna virš jos“ (karūna be perlų, asimetriška; akivaizdu, kad rėmelis buvo deformuotas). Pirmosios rūšies popierius buvo paplitęs XVI a. aštuntajame dešimtmetyje Prūsijoje⁷, antrosios – XVI a. vokiškuose

⁶ Du palaidi lapai – p. 283–284 ir 337–338 naudojami kaip apsauga ir nieko bendra su fragmento turiniu neturi. Pirmajame, rašytame kirilika su lenkiškais intarpais, regis, yra teologiniai svarstymai Izaijo pranašysčių tema, o antrasis – XVI a. pabaigoje surašyto Kijevo žemės teismo akto paskutinė dalis; data neišlikusi, tačiau akte minimas šio teismo raštininkas Dimitras Jelecas pareigas ėjo 1574–1600 m., o pakamaris Ščasnas Charlinskis – 1580–1602 m. – *Urządniczy województwo kijowskiego i czernihowskiego*. Spisy, opracowali Eugeniusz Janas i Witold Klaczewski, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 2002, Nr. 172, 220. Apsauginiai lapai veikiausiai buvo pridėti Sanguškų archyve, tik neaišku, kada. Tegalima konstatuoti, kad metraštis laikytas vertybe, o pridėti lapai – ne.

⁷ Landesarchiv Baden-Württemberg, Hauptstaatsarchiv Stuttgart, J 340 (<http://www.piccard-online.de>), Nr. 106019-106036, panašiausias (galbūt identiškas) yra vandenženklis Nr. 106033, kuris datuojamas 1573 m. [žiūrėta 2011.X.23]; plg. *Die Turm-Wasserzeichen. Findbuch III*, bearbeitet von Gerhard Piccard, Stuttgart: Verlag W. Kohlhamer, 1970, Abt. XVII, Nr. 402; Jadwiga Siniarska-Czaplicka panašius į mūsų taip pat datuoja aštuntuoju XVI a. dešimtmėčiu. – Eadem, *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI*

kraštuose⁸. Kadangi rėmelis deformuotas, šio vandenženklio identifiuoti nepavyko. Atsižvelgdami į popieriaus užsigulėjimo tikimybę, taip pat ir į rašto ypatumus, galime teigti, kad rankraštis veikiausiai buvo pagamintas aštuntajame–devintajame XVI a. dešimtmetyje. Popierius paveiktas drėgmės (yra susiformavusios vadinamosios patakos), pelėsio ir nukentėjęs nuo graužikų – ypač išorinės paraštės, todėl teksto dalis, kad ir nedidelė, yra negrįžtamai prarasta (liūdniausiai šiuo požiūriu atrodo paskutinis rankraščio lapas (p. 335–336)). Vietomis raštas labai išblukęs, todėl sunkiau įskaitomas. Bet apskritai rankraščio būklė yra nebloga; juolab kad 2011 m. byla buvo dezinfekuota, kaip mus informuoja užrašas pieštuku bylos viršelyje.

Fragmentas surašytas pusstaviu, pereinančiu į greitrašį, rudos spalvos rašalu, beveik ištisai vieno įgudusio rašovo ranka⁹; eilučių skaičius puslapyje svyruoja nuo 17 iki 20 (išimtis – smulkesne rašysena rašytas p. 297, kuriame yra 23 eilutės). Puošnesnių inicialų atrastume vos trejetą p. 325 ir 333; be to, p. 325 – ir ornamentuotą tildę. Senosios sąsiuvininių numeracijos pėdsakai – p. 295 apačioje esanti $\overline{5}$ [6] ir p. 311 apačioje – $\overline{3}$ [7]. Tai neabejotinas ženklas, kad fragmentas anksčiau buvo didesnio kodekso, kuriame galėjo tilpti ir visas Plačiojo sąvado tekstas, dalis.

Pasitaikantys nereikalingi pasikartojimai dažnu atveju, matyt, atspindi protografo kustodus (reklamantus). Pačiame Vavelio nuoraše¹⁰ kustodų nėra, jie tik imituojami – neretai vienas žodis parašomas kustodo pozicijoje, tačiau kitame puslapyje jis nebekartojamas.

do połowy XVIII wieku, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum; Wydawnictwo PAN, 1969, p. 36, Nr. 970, 971.

⁸ Plg. Landesarchiv Baden-Württemberg, Hauptstaatsarchiv Stuttgart, J 340 (<http://www.piccard-online.de>), Nr. 29765–29850; C. M. Briquet, *Les Filigranes: Dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusque'en 1600*, t. III, Paris: Alphonse Picard et Fils, 1907, p. 485–486.

⁹ Kai kur (p. 285, 296, 297, 299–300, 308, 309, 319) įsiterpia kitokie braižai, kuriuose dažniau vartojama raidė „A“, o ne „H“ (išimtis būtų smulkia rašysena primargintas p. 297, kuriame regime „H“). Taip pat minėtina, kad nurodytais atvejais rašto tipas jau nebėra pusstavis, pereinantis į greitrašį, bet tiesiog greitraštis.

¹⁰ Toliau straipsnyje – VN.

Deja, rankraštyje nėra proveniencijų ir kitų įrašų, kurie padėtų identifikuoti jo savininkus ar skaitytojus. Paprastai tokie įrašai būna kodekso pradžioje arba pabaigoje, o šių dalių, kaip jau minėjome, trūksta.

Skyrybos ženklų (taškų, kablelių) nedaug, pastraipos baigiamos abreviatūra Ѡ („etc.“); pastaroji aplinkybė, o ir rašto grafika perša mintį apie pasaulietinį skriptorijų. Įdomu, kad VN nėra (arba yra labai nedaug) „ukrainietybių“ – tai skirtų jį nuo Bychoveco kronikos. O bendra būtų tai, kad „в“ neretai rašoma vietoj „y“ ir atvirkščiai (tik VN – dažniau). Be abejo, kvalifikuočiau kalbos dalykus turėtų įvertinti slavistai. Tačiau ir dabar užtektų duomenų tvirtinti, kad VN atsiradimo vieta galėjo būti LDK teritorija. Tiksliau lokalizuoti ar net identifikuoti skriptorijų leistų rašto palyginimas su kitu LDK ir ATR rankraštiniu paveldu.

VAVELIO NUORAŠAS IR BYCHOVECO KRONIKA

Šiuo metu egzistuojantis fragmentas sudaro apie penktadalį Teodoro Narbuto paskelbto Bychoveco kronikos teksto¹¹ apimties. Turime tik Plačiajame sąvade perdirbtą „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščio“ tekstą (jis prasideda pasakojimu apie Algirdo ir Kęstučio sąmokslą prieš Jaunutį ir nutrūksta pasakojant apie Vytauto ir Skirgailos žygi į Vitebską prieš sukilusį Švitrigailą – žr. I priedą ir il. Nr. 1, 3). O tai galėtų reikšti, jog fragmentas buvo atskirtas neatsitiktinai¹². Aišku, šiek tiek trikdo tai, kad „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščio“ tekstas yra nevisas, prasideda ir baigiasi sakinio viduryje, nors

¹¹ *Pomniki do dziejów litewskich. Pod względem historycznym, dyplomatycznym, geograficznym, statystycznym, obyczajowym, archeograficznym i t. p.*, zebrane przez Teodora Narbutta, Wilno: Nakładem Rubena Rafałowicza Księgarza Wiłeńskiego, 1846.

¹² Plg.: dviejuose Viduriniojo Lietuvos metraščių sąvado nuorašuose (Patriarcho B ir Tichonravovo), pagamintuose XVII a. dabartinės Ukrainos teritorijoje, buvo nurašyta nevisa legendinė dalis, praleistas vietas, matyt, laikant ne itin vertingomis.

pirmas ir paskutinis fragmento puslapiai yra prirašyti nuo viršaus iki apačios. Tačiau, kaip jau minėta, fragmento apimtį galėjo lemti ne tik turinys, bet ir įrišimo ypatumai. Prie šio klausimo dar sugrįšime.

Vis dėlto VN nėra Bychoveco kronikos¹³ protografo fragmentas. Tarkime, pasakojant apie Algirdo mūšį su totoriais prie Mėlynujų Vandenu, BK nurodoma 1351 m. data¹⁴, o aptariamame fragmente jos vietoje regime frazę „И потом...“ („Ir po to...“). Taip pat čia nerasime ir Algirdo mirties datos – 1377 m., nors kronikoje ji minima¹⁵.

Atskirai aptartinas Kęstučio „kūmo“ (dukters krikštatėvio) Osterodės komtūro įvardijimo klausimas. Vavelio nuoraše jis vadinamas „Гуностым“, kronikoje – „Liebestyn“. Šis vardas, ypač jame esantis dvibalsis „ie“ atrodo įtartina, nes tai gana taisyklinga vokiška forma, labiau tikėtinas BK originale būtų užrašymas „Libestyn“; nors nėra visiškai atmestina galimybė, kad XVII–XVIII a. išsilavinęs transliteruotojas „Либестын“ būtų perrašęs „Liebestyn“, vis dėlto panašiau į tai, kad šis vardas – Narbuto inovacija¹⁶.

Ir štai kodėl. Savo *Lietuvių tautos istorijoje (Dzieje narodu litewskiego)* istorikas taip pat cituoja dar neišspausdintą BK rankraštį.

¹³ Toliau straipsnyje – BK.

¹⁴ Pomniki..., p. 19. Plg.: Strijkovskis mūšį datuoja 1331 m. – *Ktora przedtym nigdy swiatla nie widziata. Kronika Polska Litewska / Żmódzka / y wszystkiey Rusi* [...] Przez Macieia Osostewicivsa Striykowskiego [...] Drukowano w Krolewcu v Gerzego Osterbergera: M. D. LXXXII. [1582], p. 416 {n vi recto}. Viena vertus, į akį krinta panašumas su BK pateikiama data (Strijkovskis pažymi, kad remiasi Lietuvos metraščiais), tačiau gali būti, kad kronikininkas pakoregavo datą taip, kad ji pritaipytų prie jo pateikiamo chronologinio tinklelio, kurio atspirties taškas buvo Lenkijos kronikose pateikiama Lietuvos įvykių chronologija.

¹⁵ *Pomniki...*, p. 23. Ji taip pat yra Viduriniojo sąvado Račinskių ir Jevreipovo nuogašuose. – *Полное собрание русских летописей*, t. 17, С.-Петербург: Типография М. А. Александрова, 1907 (toliau – ПСРЛ 17), skil. 316, 379.

¹⁶ Bychoveco kronikos kalbą tyrusiems slavistėms šis vardas „neužkliuvo“. Lilia Citko savojoje kirilinio BK protografo rekonstrukcijoje teikia formą „Лѣбестын“ (Lilia Citko, „Kronika Bychowca“ na tle historii geografii języka białoruskiego, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006, p. 399). Šio vardo neaptaria ir Nadieżda Morozova, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės metraščių kalbos ir tekstologijos problemos: Bychovco kronika*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2001. – VUB RS, sign. f. 76–4018.

Jo teigimu, citata (jos rašyba ir skyryba šiek tiek skiriasi nuo 1846 m. publikacijos, tačiau čia taip pat matome „Liebestyn“) įrodo Dluogošo pasakojimo apie Osterodės komturą, įspėjusį Kęstutį apie Jogailos sąmokslą su kryžiuočiais, patikimumą ir leidžia atmesti kryžiuočiams prijauciančių mokslininkų abejones¹⁷. Mat Dluogošas komturą vadina „Sundstejn“ (iškraipyta Trumpojo sąvado „Гунстын“ forma)¹⁸, o Dluogošo pasakojimu abejojantis Prūsijos istorikas Johannesas Voigtas nurodo, kad Jogailos ir Kęstučio konflikto metu Osterodės komturą buvo Kunonas iš Lybenšteino (Kuno von Liebenstein)¹⁹.

Stiprus šio istoriko poveikis Narbutui amžininkams nebuvo paslaptis. Anot Juliano Bartoszewicziaus, didysis jo veikalas „tai – atgimęs Strijkovskis, kartais Voigto papildytas, o kartais jo ir sugadintas“²⁰, galima būtų nusistebėti, kodėl Narbutas šioje vietoje nepasinaudoja jam žinomu Trumpojo sąvado Supraslio nuorašu²¹, Danilavičiaus

¹⁷ Teodor Narbutt, *Dzieje narodu litewskiego*, t. 5, Wilno: Nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1839, p. 274.

¹⁸ *Joannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, Liber X, Varsoviae: PWN, 1985, p. 94; plg. ПСРЛ 17, skil. 73, 144, 193; Viduriniajame sąvade Osterodės komtūras virsta „Lifliantų komtūru Augustinu“ (ПСРЛ 17, skil. 265, 317, 443, plg. 380; išimtis – pradinę redakciją atspindintis Krasinskių nuorašas, kuriame yra „Lifliantų komtūras Gustynas“ (ibid., skil. 155); beje, pastarasis variantas paaiškina „Gunstyno“ evoliuciją į „Augustiną“.

¹⁹ Johannes Voigt, *Geschichte Preussens, von der ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Königsberg: im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1832, t. 5, p. 361. Tikėtina, kad Voigtą jo tiesiogiai neįvardydamas ir kritikuoja Narbutas. Vardų rebusą, pasitelkdamas platesnį šaltinių ir įvykių kontekstą, XIX a. pabaigoje išnarpliojo Oswaldas Balzeris; jis įrodė, kad metraštyje minimas Kęstučio dukters krištatėvis buvo andainykštis Osterodės komtūras Giunteris iš Hohenšteino, žr. Oswald Balzer, *Genealogia Piastów*, w Krakowie: nakładem Akademii Umiejętności, 1895, p. 468–469.

²⁰ Reda Griškaitė, *Mykolas Balinskis: Kova dėl istorijos?*, Vilnius: Eugrinas, 2005, p. 77.

²¹ Žr. Teodor Narbutt, *Dzieje starożytnie narodu litewskiego*, t. 3, Wilno: Nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1838, p. 579 („Dodatek III. Wiadomość o Kronice rękopisnej Litewskiej, cytowanej w piśmie niniejszem, pod nazwaniem Kroniki Bychowca“, p. 578–582). Supraslio nuorašą buvo paskelbęs Ignacas Danilavičius – 1823–1824 m. dalimis žurnale *Dziennik Wileński* ir atskiru leidiniu *Latopisiec Litwy i kronika ruska: z rękopisu sławiańskiego przepisane* [...], staraniem i pracą Ignacego Daniłowicza, w Wilnie: Nakładem i drukiem

publikacijoje transliteruotas minėto komtūro vardas kilmininko linksnyje yra „Hunstynom“ (kiriliniame originale: „Гоунстыномъ“)²². Tačiau, matyt, tokios buvo šio istoriko mėgėjo galimybių ribos. Tyrinėtojams gerai žinomas jo polinkis į mistifikacijas, o invazijos į originalo tekstą jį įvairiausiai „patobulinant“ – įprastinė XIX a. šaltinių publikuotojų praktika²³.

Vis dėlto palikus nuošaly „Liebestyno kazusą“, atidus VN ir BK teksto sugretinimas (o tokį darbą mes atlikome) reabilituoja Narbutą kaip archeografą. Tiesa, kol kas tik vieno šaltinio – BK. Taip, Narbutui iš tiesų būdingos XIX a. archeografijos ydos. Jas nesunku pamatyti ir lyginant istoriko paskelbtą BK faksimilę su 1846 m. teksto publikacija. Joje esama nenuoseklumo – kaip antai, vienoje vietoje vietoje jungtukas „y“ pakeistas „i“, nors kitur – paliktas, be to, niekaip nepažymėtas tekstas tarp eilučių (šioje vietoje nesama ir jokie archeografinio komentaro)²⁴. Tačiau, pakartosime, toks buvo XIX a. mokslo lygis. Mums belieka pritarti istoriografijoje išsakytai nuomonei, kad Narbuto palikimas vis dar yra nepakankamai ištirtas²⁵.

Tad grįžtant prie VN ir BK antroponimikos lyginimo, matyti, kad šiek tiek skiriasi netgi tų pačių vardų rašyba. Regis, kai kuriais atvejais VN ji yra tikslesnė: „Иван Жадевидъ“²⁶, „Винконт Андри“

Antoniego Marcinowskiego, 1827. Iki BK pasirodymo tai buvo vienintelė Lietuvos metraščio viso teksto publikacija.

²² *Latopisiec Litwy i kronika ruska*, p. 41 [31]; ПСРЛ 17, skil. 73.

²³ Žr. Janusz Tazbir, „Falszerstwa historyczno-literackie“, in: Idem, *Od sasa do lasa*, Warszawa: Iskry, 2011, p. 22–23, 25, 31 (pateikiami pavyzdžiai iš Edwardo Raczyńskiego ir Juozapo Ignaco Kraševskio veiklos).

²⁴ *Pomniki...*, p. 14, faksimilė – nenumeruotas p. greta p. 90. Tiesa, tam tikras indėlis, parengiant BK tekstą spaudai, priklausytų ir korektūrą atlikusiam archyvarui Vincentui Daugėlai-Narbutui, turėjusiam savo rankose BK originalą. Narbuto-Daugėlos indėlio klausimas reikalautų specialaus nušvietimo; apie šį asmenį žr. Adam Stankevič, „XIX a. istorijos mylėtojas Vincentas Daugėla Narbutas“, in: *Gelvonai, (Lietuvos valsčiai*, kn. 15), Vilnius: Versmė, 2009, p. 1158–1175.

²⁵ Reda Griškaitė, *op. cit.*, p. 139.

²⁶ Plg. „Žādvydās“. – *Lietuvių pavardžių žodynas*, [t. 2:] L–Ž, parengė Aleksandras Vanagas, Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 1306; Kazys Kuzavinis, Bronys Savukynas, *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 386.

(p. 299, 300), plg. BK: „Iwan Żedewid“, „Wingolt Andrey“²⁷; Jevreino nuoraše tėra įvardytas vienas šių asmenų – „Иван Жедевич“²⁸.

Kai kurios nesutampančios vietos VN užrašytos tiksliau: „штобы вже через то не смел | жаден против хрестиянства нико|торои ||[299] прикрости чинити“ (p. 298–299); BK: „sztoby wże czerez to nemel żaden protyw chrystyanstwa nikotoroy przykrosty czynity“²⁹.

VN esama ir praleidimų ar tiesiog analogiška informacija pasakoma glausčiau. Anot BK, Sofija Vytautaitė iš Gdansko atplaukia į Pernavą (dabar Pernu Estijoje, uostas prie Rygos įlankos) ir jau po to atvyksta į Pskovą³⁰, o VN analogiškai kitiems Lietuvos metraščių nuorašams teminimas Pskovas (p. 332)³¹.

Šv. Rašto citata (Mt 7,2; tiksliau, jos dalis) „в ню же мѣру | мерите *вммерится им*“ BK pateikta archaiškesne rašyba: „внюже мѣру мѣрите, отмирится им“³². Ši BK vieta verčia klausti, ar transliteruotojas negalėjo padauginti „ukrainietybių“, tarkime, „ѣ“ keisdamas „і“³³.

VAVELIO NUORAŠAS = ZASLAVSKIŲ NUORAŠAS?

Šioje vietoje prisimintinas Plačiojo sąvado Zaslavskių nuorašas³⁴.

²⁷ *Pomniki...*, p. 22.

²⁸ ПСРЛ 17, skil. 377.

²⁹ *Pomniki...*, p. 22.

³⁰ *Pomniki...*, p. 31.

³¹ Plg. ПСРЛ 17, skil. 80, 93, 166, 201, 274, 324, 386, 450.

³² *Pomniki...*, p. 30.

³³ Deja, ši vieta monografijos apie Bychoveco kronikos kalbą autorei nepasiekė abejonių. Lilia Citko rekonstruoja ją „внюже мѣру мѣрите, отмирится им“ (Lilia Citko, *op. cit.*, p. 413). Mokslininkės tyrimas turi ir daugiau spragų – nepasinaudota Narbuto *Lietuvių tautos istorija* (šio veikalo nerasime ir monografijos bibliografiniame sąrašė!), o Narbuto pateiktoji faksimilė nepalyginta su transliteruoto teksto publikacija.

³⁴ Apie jį žr. *Ktora przedtym nigdy swiatla nie widziata...*, p. 48 { I. F ij rec-to), 328 {f iiii verso}. Plg. Ignacy Daniłowicz, „Wiadomość o właściwych litewskich latopisach“, in: *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi Macieja Strykowskięgo*. Wydanie nowe, będące dokładnem powtórzeniem wydania pierwotnego królewieckiego z roku 1582 [...], t. I, Warszawa: Nakład Gustava Leona Glüksberga, Księgarza, 1846, p. (51)–(53); Николай Улащик, *Введение в*

Kaip žinoma, Sanguškos XVIII a. paveldėjo Zaslavskių archyvą³⁵. Su juo Sanguškoms galėjo atitekti ir Plačiojo Lietuvos metraščių sąvado tekstas arba tiktai jo fragmentas (atsakymą į šį klausimą kol kas paliekame ateičiai).

Deja, negalime VN palyginti su Motiejaus Strijkovskio Kronikoje (1582) naudotu Zaslavskių metraščiu dėl vienos paprastos priežasties – lenkų kronikininko perteikiamo metraščio pasakojimo apie romėnų atvykimą į būsimas Lietuvos žemes³⁶ VN nėra.

Tačiau prisimintina dar viena žinia apie Zaslavskių metraštinę. Ją rasime Šventojo Kryžiaus benediktinų abatijos (Lenkija) istoriografo Vaitiekaus Ruffino veikalė. Iš jo sužinome³⁷, kad: 1) Palenkės vaivada

изучение белорусско-литовского летописания, Москва: Наука, 1985, p. 11, 68, 87, 91, 93, 94, 98–104, 115, 120, 129.

³⁵ Jolanta M. Marszalska, *op. cit.*, p. 83; Eadem, „Archiwum i biblioteka książąt Sanguszków w Sławucie. Stan badań“, in: *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, p. 345–359.

³⁶ *Ktora przedtym...*, p. 48–49 [l. Fij recto-verso].

³⁷ *Historia o Drzewie Krzyża Świętego na Gorę Łysą przynieśionym*. Spisana Przez X. Woyciecha Rvffina S., W Krakowie: W Drukarni Iakuba Sibeneychera, 1604, l. C2 recto; egz. saugomas: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sign. 431. Kiek pagedaguota, ši informacija pateikiama 1611 m. leidime: *Historia o Drzewie Krzyża świętego na gorę Łysą przynieśionym*. Spisana Przez X. Woyciecha Rvffina S. Mnicha teož Klasztoru. Teraz powtore przeyrzana/ poprawiona/ y z przydatkiem pewnych cudow, W Krakowie: V Dźiedzicow Iakuba Sibeneychera, 1611, l. C2 recto-verso; naudojomės Jogailaičių bibliotekos egzemplioriumi (BJ, sign. 39312). Apie Ruffiną žr. Marek Derwich, *Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa–Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992, p. 121–122.

Žinią daugiau nei po šimto metų mechaniškai pakartoja Jackus Jablonskis: *Drzewo Zywota, z Raiu Naprzod na Gorze Jerozolimskiej Kalwaryi, złośliwą ręką potym na Gorze Łysiec Przez Ręce Świętego Emeryka Krolewica Węgierskiego, Roku Pańskiego Tyśiącnego szostego, Przesadzone; Nieustannemi Cudami, y Łaskami kwitnące, w wszelkich przypadkach ludzkich zdrowy Owoc, Poćech y Ratunku, rodzące; Pod strażą Zakonnikow Oyca S. Benedykta Kongregacyi Polskiej Benedyktyńskiej, zostaiące, Teraz Nowo Historycznie Opisane, Przez X. Jacka Jablonskiego, Tegoż Klasztoru S. Krzyża Professa, Proboszcza S. Michała w Słupi, [...] w Krakowie: w Drukarni Jakuba Matyaszkiewicza, J. K. M. y J. O. Jmci X. Biskupa Krakowskiego, Xiążęcia Siewierskiego, Ordynarynego Typografa. [1736 / 1737], p. 58 [l. H verso] (BJ, sign. 37729). Plg. Tadeusz M. Trajdos, „Benedyktyni na Łyscu za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434)“, in: *Roczniki Historyczne*, 1982,*

kunigaikštis Jonušas Jonušaitis Zaslavskis³⁸ „dažnai“ lankydavosi ant Plikojo kalno maldingais tikslais, 2) paprašytas benediktinų prioro Luko Janovskio³⁹, pagal savo turimą „rusišku raštu surašytą Lietuvos kroniką, kuri buvo surasta [valdovo] bibliotekoje po karaliaus Augusto mirties“⁴⁰, savam laiške aprašė ar tiesiog nuo metraščio nurašė Šventojo Kryžiaus pagrobimo legendą⁴¹.

Toliau pasakojama gerai žinoma Plačiojo sąvado legenda apie Šv. Kryžiaus relikvijos pagrobimą, kurį esą įvykdęs vienas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos žygio į Lenkiją dalyvių „ponas iš Davainų giminės“ (žr. II priedą). Gaila, tačiau Ruffinas nenurodo, kada buvo rašytas laiškas. Vis dėlto turint mintyje, kad kunigaikščio atsivertimas

r. XLVIII, p. 1–46 (p. 17: tenurodo 1611 metų Ruffino veikalo leidimą). Taip pat ir Mariuszas Kazańczukas naudojami 1611 metų leidimu. – Mariusz Kazańczuk, *Staropolskie legendy herbowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, 1990, p. 76–77.

³⁸ Palenkės vaivada buvo 1591.III.18–1604.IV.10, po to iki savo gyvenimo pabaigos (1629.VIII.28) buvo Voluinės vaivada. Apie jį žr. Adam Boniecki, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, Warszawa: Druk J. Bergera, 1887, p. 406; Józef Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa: Drukiem J. Filipowicza, 1895, p. 601–602; *Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy*, opracowali Ewa Dubas-Urwanowicz [i in.], Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994, Nr. 1387; *Urzednicy wolyńscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, opracował Marian Wolski, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 2007, Nr. 768.

³⁹ Janovskis buvo ilgametis Šv. Kryžiaus vienuolyno prioras (hierarchiškai antras asmuo po abato); tikslų datų jo atveju nurodyti negalėtume, tačiau 1593 m. pašalinus iš pareigų tuometinį abatą, iki 1595 m. Janovskis buvo laikiniu Šv. Kryžiaus vienuolyno administratoriumi, o Ruffinas 1611 m. jį vis dar tebevadina „dabartiniu prioru“. – *Historia...*, 1611, l. C2 recto; Marek Derwich, *Materiały do słownika historyczno-geograficznego dóbr i dochodów dziesięcinnych benedyktyńskiego opactwa św. Krzyża na Łysej Górze do 1819 r.*, Wrocław: LAHRCOR, 2000, p. 218 (vienuolyno abatų ir koadjutorių sąrašas).

⁴⁰ „z Kroniki Litewskiej Ruskim | Charakterem pisaney / którą w Bibliotece po śmierci Krol|la Augusta należiono“ – žr. II priedą.

⁴¹ Tokiu atveju kunigaikštis, be abejo, turėjo atsiųsti transliteruotą lotyniškuoju raidynu tekstą. Kad tokios transliteracijos buvo įmanomos ne tik XVIII a., liudija XVII a. vidurio Čartoriškių bibliotekos rankraštis B Czart 2211 (Rusios ir Lietuvos kunigaikščių genealogijos). Šiame kontekste aiškėja, kad tradicinis neišlikusio BK rankraščio datavimas XVIII a. nėra pagrįstas neginčijamais argumentais. Teodoro Narbuto aprašytieji vandenženkliai leistų jį datuoti ir XVII a. Viena svarbiausių BK tyrimams šiuo metu keltinų užduočių būtų kruopšti Narbuto publikuotos faksimilės analizė.

iš protestantizmo į katalikybę įvyko 1603 m. (?)⁴², galima manyti, kad laiškas rašytas kelerių metų tarpsnyje iki pasirodant *Istorijai*, nes kunigaikštis tuo metu jau turėjo būti katalikas arba rengėsi juo tapti⁴³.

Kaip matyti iš tekstų sugretinimo, Ruffinas metraščio pasakojimą perteikia suglaudęs, knygelėje iškreipta Davainos „pavardė“ „z familiey Donoiow“ (plg. VN „з роду ДОВОИНОВА“, „з ДОВОИНОВ“, BK „z rodu Dowoynowa“, „z Dowoynow“), o formai „Donieciowic“ analogo nerasime nei VN, nei BK. Veikiausiai tai – Ruffino, atpasakojusio taip pat ir lenkų kronikas, „inovacija“, nors iškraipymų galėjo būti ir kunigaikščiū Zaslavskio laiške. Kita vertus, glaudžiai su LDK elitu susijusiam kunigaikščiui neabejotinai geriau nei Ruffinui turėjo būti žinoma lietuvių didikų Davainų, vadintų ir Davainaičiais, pavardė. Paskutiniai giminės atstovai buvo ganėtinai plačiai išgarsėjęs Žygimanto Augusto patikėtinis Stanislovas Davaina (m. 1566) ir nelaimingas jo bendravardis pusbrolis Polocko vaivada, kuriam drauge su jam patikėto miesto igula 1563 m. teko kapituluoti caro Ivano Rūsčiojo kariuomenei⁴⁴.

1370 m. datą veikiausiai įterpė Ruffinas, ją perėmęs iš lenkų istoriografų⁴⁵ (pagal Martyną Kromerį ir, iš dalies, Motiejų Miechovietį atpasakotas perdirbtas Jono Dlugošo pasakojimas (kita, genetiškai ankstesnė Šventojo Kryžiaus relikvijos pagrobimo legenda, kurioje taip pat veikia lietuviai) su šia data yra betarpiškai prieš Lietuvos metraščio pasakojimą⁴⁶. Datos nėra nei Bychoveco kronikoje, nei VN.

⁴² Datą nurodo Wanda Dobrowolska, „Młodość Jerzego i Krzysztofa Zbaraskich (Ze wstępem o rodzie Zbaraskich i życiorysem Janusza Zbaraskiego wojewody bractaskiego)“, in: *Rocznik Przemyski*, Przemysł, 1927, t. VII, p. 45, išn. 5.

⁴³ Į specifinę konversijos temą čia gilintis nenorėtume. Labai įspūdingai Jonušo Zaslavskio atsivertimą yra aprašęs Kasparas Niesieckis, tačiau jo pateikiamos legendos čia nenagrinėsime, žr. *Herbarz Polski Ks. Kaspra Niesieckiego S. J.*, wydany przez Jana Nep. Bobrowicza, t. 10, W Lipsku: Nakładem i drukiem Breitkopfa i Haertela, 1845, p. 93–94.

⁴⁴ Ryszard Mienicki, „Stanisław Dowojno wojewoda połocki“, in: *Ateneum Wileńskie*, 1937, r. 12, p. 404–481; Nelė Asadauskienė, „Davainos, Davainaičiai“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. IV, Vilnius: MELI, 2003, p. 538–539.

⁴⁵ Plg. Mariusz Kazańczuk, *op. cit.*, p. 77.

⁴⁶ *Historija...*, l. C₂ recto: su nuorodomis į Dlugošo, Miechoviečio, Kromerio ir Herburto veikalus. Tačiau sugretinus tekstus, akivaizdu, kad sekama Kromeriu,

Vienuolyno istorikas veikiausiai ir lietuvius pavadino „orda“, mat greta pateikė kitą legendos versiją pagal Martyno ir Joachimo Bielskių *Lenkijos kroniką*, esą relikviją pagrobę totoriai⁴⁷. Ruffinas gana išmaniai bando suderinti šias versijas, teigdamas, kad Jogailos kariuomenėje galėjo būti totorių, kurie su lietuviais susimaišė „ir ten Lietuvoje apsigyveno, kaip tai ir iki šių dienų prie Vokės upės matyti galima“⁴⁸. Žinoma, tai – tipiškas anachronizmas, nes totorius po savo žygių apgyvendino Vytautas (būtent su šiuo valdovu totorių kolonijos atsiradimą sieja ir Bielskių kronika).

Tačiau mums svarbu yra tai, kad Jonušo Zaslavskio atsiųstasis pasakojimas sutampa su esančiu VN. Šis nuorašas–fragmentas yra gerokai didesnis nei kryžiaus relikvijos pagrobimo legenda, kuri prasideda jo viduryje ir užima p. 316–321. Todėl keblu būtų teigti, kad fragmentas buvo išskirtas specialiai tuo tikslu. Vis dėlto jo išskyrimą iš kodekso galėjo lemti įrišimas – visą bloką paprasčiausiai buvo patogiau atskirti. Taigi hipotetiškai kodekso dalies atskyrimą galima būtų sieti su Jonušo Zaslavskio laišku Šventojo Kryžiaus vienuolyno priorui Janowskiui. Kunigaikštis galėjo pasiimti kodekso dalį (galbūt tuo metu buvo išsiruošęs į kelionę) ir vėliau pamiršti sugrąžinti atgal. Tokiu atveju likusi kodekso dalis ieškotina, visų pirma, Zaslavskių archyvą paveldėjusių Sanguškų rinkiniuose (o tai nėra lengva užduotis, nes archyvas nėra tinkamai sutvarkytas ir aprašytas⁴⁹); taigi nežinia, po kiek laiko tokias paieškas vainikuotų sėkmė. Tuo tarpu kodeksų

Miechowiečiu ir galbūt Bielskiu, žr. *Polonicae historiae corpus: hoc est, Polonicarum rerum latini recentiores & ueteres scriptores [...] Ex bibliotheca Ioan. Pistorii Nidani d. [...] Basileae: Per Sebastianvm Henricpetri, CIO. IO. XXCII. [1582], t. II, p. 170, 613; Kronika Polska, Marcina Bielskiego. Nowo Przez Ioach. Bielskiego syna iego wydana, W Krakowie: W Drukarni Jakuba Sibeneychera, 1597, p. 242 (LMAVB XVI/2-45).*

⁴⁷ *Historija...*, l. C3 recto; *Kronika Polska...*, p. 235.

⁴⁸ „iako to y podziśdzień nad rzeką Waką | widzieć sie może.“ – *Historia...*, l. C₃ recto; plg. *Kronika Polska...*, p. 495.

⁴⁹ Žr. Wiesław Filipczyk, *op. cit.*, p. 16–17.

skaidymas į atskiras dalis yra tyrėjams gerai žinoma praktika. Ji ypač išplito XIX a., kuomet labai išaugo susidomėjimas senaisiais rankraščiais ir tiesiog kilų jų kolekcionavimo bumas (čia galėtume prisiminti Supraslio kodekso ir kitus panašius atvejus).

VN datavimas pagal popieriaus vandenženkliaus (XVI a. aštuntuoju-devintuoju dešimtmečiais) jo tapatinti su Zaslavskių metraščiu taip pat netrukdo. Tai išties galėjo būti tas pats rankraštis, kurį skaitė Strijkovskis, susipažinęs su metraščiu XVI a. aštuntajame dešimtmetyje; nors galėjo egzistuoti ir dar vienas nuorašas. Tiesa, tikimybę, kad VN yra Zaslavskių metraščio fragmentas, sumenkintų Ruffino užrašyta žinia, kad metraštis anksčiau buvęs Lenkijos ir Lietuvos valdovo Žygimanto Augusto (1548–1572) bibliotekoje⁵⁰. Tačiau tai galėjo būti paprasčiausia legenda⁵¹.

Ir jau visai antraeilis vaidmuo skirtinas fondo ir bylos turiniui, nes jie, kaip buvo minėta anksčiau, sudaryti pokariniu laikotarpiu iš Sanguškų archyvo Gumniskose likučių, ir greta XIX–XX a. korespondencijos, testamentų ir kitos privataus turinio medžiagos atsidūrė įvairios istorinio pobūdžio archivalijos, t. y. vis dėlto daugiau ar mažiau atsitiktinai drauge atsidūrę dokumentai. Nebent ATR valdovų raštų nuorašai kartu su VN apsauginiais lapais taip pat galėjo patekti iš Zaslavskių archyvo (XVI antroje pusėje – XVII a. pirmajame trečdalyje

⁵⁰ 1611 m. veikalo leidime Ruffinas pabrėžia, kad tai – paties Zaslavskio žodžiai (žr. II priedą, išn. 12). Ši informacija gretintina su kita panašia žinia: XVI–XVII a. sandūroje rašytos Radvilų genealogijos autorius remiasi Lietuvos metraščiu (?), taip pat esą buvusių minėto valdovo bibliotekoje: „manu scriptus liber annalium Lithuaniae ex Bibliotheca Regis Augusti”. – *Deductio prima Niesvisiana. Genealogia atque familia ducum Radvilorum* (Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštynas, f. 1, byla Nr. 7452, l. 4; žinia pakartota ir vėlesnėse genealogijose *ibid.*, l. 21, 32).

⁵¹ Monografijos apie Žygimanto Augusto biblioteką autorei ši informacija, regis, nebuvo žinoma, žr. Alodia Kawecka-Gryczowa, *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej*, Wrocław [i in.]: Ossolineum, 1988, p. 299–301 (bibliotekoje buvusių rankraščių sąrašas). Paskutiniojo Jogailaičio asmuo dar jam tebesant gyvam buvo apgaubtas legendų. Kita vertus, po šio valdovo mirties nemažai jo bibliotekos knygų, nepaisant aiškiai išreikštos velionio paskutinės valios, atsidūrė įvairių asmenų rankose. – *Ibid.*, p. 76–99.

Ostrogiškiai ir jų giminaičiai Zaslavskiai savo rankose turėjo aukščiausias „ukrainietiškas“ pareigybes, o, kaip žinoma, Zaslavskiai paveldėjo Ostrogiškių archyvą...⁵²).

КАИР VADINSIME?

Mikalajus Ulaščykas siūlė Zaslavskių metraščių vadinti Berestovicos metraščiu (Берестовицкая летопись), mat Zaslavskių dvare Didžiojoje Berestovicoje juo gavo pasinaudoti Strijkovskis⁵³. Tačiau šis Plačiojo sąvado nuorašas veikiausiai keitė savo buvimo vietą ir to įrodymas galbūt yra surastasis fragmentas. Mūsų fragmentą patogiausia būtų vadinti Vavelio, arba Sanguškų, nuorašu. Sanguškos – seniausi neabejotini jo savininkai, o Vavelis – dabartinė saugojimo vieta. Taip pat galima būtų vadinti Krokuvos nuorašu, nors šiuo atveju gręstų painiava dėl Ulaščyko Jogailaičių bibliotekoje „surasto“ tariamo Lietuvos metraščio Krokuvos nuorašo⁵⁴.

⁵² ATR galingieji nevengė pasilaikyti valstybinių dokumentų, apie tai žr. Teresa Zielińska, „Archiwalia publiczne w zbiorach prywatnych“, in: *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. XV–XVI, Warszawa, 2010, p. 5–13; šiam bare bene labiausiai pasižymėjo Nesvyžiaus Radvilos, XVIII a. net sufabrikavę 1551 m. datuotą Žygimanto Augusto privilegiją. – *Akta unji Polski z Litwą 1385–1791*, wydali Stanisław Kutrzeba i Władysław Semkowicz, Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, 1932, p. XXI–XXIII; Waldemar Mikulski, „Dokumenty z archiwum Wielkiego Księstwa Litewskiego w Archiwum Warszawskim Radziwiłłów“, in: *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. VII, Warszawa, 1997, p. 71–83.

⁵³ *Ktora przedtym nigdy swiatla nie widziatla...*, p. 48 [l. f ij recto]; Николай Улащик, *op. cit.*, p. 91. Tyrėjas minėtą valdą lokalizavo dabartinėje Bresto srityje (ibid., p. 11, 87), tačiau tokiai lokalizacijai prieštarauja istorinė medžiaga: yra žinomas Berestovicos dvaro, buvusio Gardino paviete, dalybų aktas. 1603 m. dvarą pasidalijo Jonušas Zaslavskis, Andriejus Leszczyńskis ir Fiodoras Masalskis (*Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею*, t. I: *Акты Гродненского земского суда*, Вильна, 1865, p. 16–21; plg. Adam Boniecki, *op. cit.*, p. 406). Tarptautinėje istoriografijoje daugiausia dėl kalbos barjero liko neįvertinta svarbi Rimanto Jaso įžvalga: abu Plačiojo sąvado nuorašai kilmės požiūriu yra susiję su tuo pačiu Gardino-Valkavisko kraštu, mat BK rankraštis taip pat buvo aptiktas Valkavisko paviete buvusiame Mogiliovcų dvare (*Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas, Vilnius: Vaga, 1971, p. 6).

⁵⁴ BJ 6135. Iš tikrųjų tai tėra XIX a. pagaminta Ališavos kodekso dalies faksimilė. Žr. *Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej. Nr 6001–7000*, Część I:

VIETOJE IŠVADŲ

Surastasis Lietuvos metraščio nuorašas yra Plačiojo sąvado fragmentas (beveik visas šiame sąvade perdirbto „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščio“ tekstas). Tai – vienintelis šiuo metu žinomas kirilinis Plačiojo sąvado nuorašas; jis datuojamas XVI a. aštuntuoju–devintuoju dešimtmečiais.

Surastasis nuorašas nėra Bychoveco kronikos protografas, tačiau gali būti Zaslavskių metraščio dalis, juolab, kad Sanguškos paveldėjo Zaslavskių archyvą.

Radinyš leidžia sugrįžti prie Plačiojo sąvado genezės, turinio, kalbos ir kitų klausimų.

Jis taip pat verčia imtis paieškų Sanguškų ir kituose Abiejų Tautų Respublikos diduomenės archyvuose, drauge suvokiant visą šių pastangų sudėtingumą.

Įteikta: 2012-10-02

Priimta: 2012-10-30

Nr 6001–6500, opracowali Anna Jałbrzykowska, Jerzy Zathy, Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1962, p. 49–50. Plg. Николай Улащик, «Предисловие», in: *Полное собрание русских летописей*, t. 35, Москва: Наука, 1980, p. 13; idem, *Введение в изучение...*, p. 59–60.

I PRIEDAS. VAVELIO NUORAŠO
PRADŽIOS IR PABAIGOS IŠTRAUKOS¹

1. VAVELIO NUORAŠO PRADŽIA

|| [285] а брата, кнѣз великог[о] Евнутія, по|имал. И стретил ег[о] гонец у Креве.² | І кнѣзь великии Сѡлгирдѣ пос|пешился воскоре, и приехал ко брату | своему великому кнѣзю Кестутю. И | кнѣзь великии Кестутеи рек брату | брату [!] своему великому кнѣзю Сѡлгир|ду: «Тобе годитсѣ быти великим кнѣзем | у Вилни, ты нам старшии брат, а ѡ | с тобою заодно живу». И посадил его | на великомѣ кнѣжени у Вилни, а Евну|тю дали Жеславль³. А докончают ме|жи собою, што всеи брати быти⁴ | послушною великого кнѣзѣ Сѡлгирда, а во|лости межи собою розделили и над|то межи собою вмовят: што собе | придобудут, городов или волостей, || [286] то им делити на поли, а быти имѣ | до живота у великои правде и любви | братскои. И на том межи себе и при|сѣгу вчинили, што им собе на обе | стороне лиха не мыслити; также были | и до живота своего в тои прав|де Ф

2. VAVELIO NUORAŠO PABAIGA

|| [336] <...>тависѣ великаѣ кнѣинѣ Сѡлгирдоваѣ; | <...>ило приказал город Витебскѣ соколничому | <с>воему Федору Весне. Иного бо часу кнѣзь великии Ви|толт не был в моцы кнѣзьства

¹ Perteikiant metraščio tekstą defektuotos vietos pažymėtos kampiniais skliaustais < >, žodžių gale praleista raidė „o“ įterpiama laužtiniuose skliaustuose [], virš eilutės iškeltos raidės surinktos kursyvu. Tradicinės santrumpos po titulo ženklų ir abreviatūra Ф („etc.“) neišskleidžiamos. Kadangi skyrybos ženklų beveik nėra, jie sudėti naujai. Didžiųjų raidžių rašyba sumoderninta, inicialai perteikiami juodesniu šriftu.

² Taškas yra rankraštyje.

³ ВК: Zeslawly. – *Pomniki...*, p. 18.

⁴ Po šio žodžio yra užtepta raidė „a“.

Витебского, понеже бо | Швидригаило Слжирдович держал
Крево и Витебскъ | по штыцѣ своем Слжирде, для чегож кнѣзю
Швидригаилу была великая жалост и не мог терпети, што |
Федор Весна городомъ и землею володает, а его непослушон.
Он же Федора вбил и город Витебскъ взялъ. | Затым была жалост
великая королю Якоилу, | иж сѣ то стало; писал грамоты брату
своему | великому кнѣзю Витолту, ижбы тое жалости | помстил.
И кнѣзь великий Витолт понѣмъ съ собою | кнѣзя Скиркаила, и
собрал со собою воиско великое и пошел къ городу Витебску
на кнѣзя Швидригаила. И пришел наперед къ городу Друцку, и
друцкие кнѣзи стретили его и далися ему въ службу; и штоле
пойдет к Орши, ршане же затворилися въ городе и боронилися
два дни, и потомъ ||

II PRIEDAS. PASAKOJIMAS APIE JOGAILOS ŽYGI
I LENKIJA IR ŠVENTOJO KRYŽIAUS
RELIKVIJOS PAGROBIMĄ

1. VAVELIO NUORAŠAS

И седечи Якоилу на всем Великом кнѣзстве | Литовскомъ,
почал валку на Мазовшу и на Ляхи за то, иж взял был кнѣзь
мазовецкий с помощью лядцкою Дорогичин и Мелник. И много
крат ходил въ землю Лядскую, | и шкоды великия чинил в земли
| Лядцкои и Мазовецкои и кровопролитѣя въ хрестиянхъ закону
римского, почавши шты границы литовское, аж до реки Вислы. И
прииде до реки Вислы | против Завии Хвоста з великими воиски;
и думы вчинили, как бы реку перети. И шдин литвин съезде с
коня | и заверти хвостъ себе школо руки, и | мовит так: «Тут воде
не бывает!»; и вдарит коня, ||[317] и переплывет реку с конем
вборзе. И видячи | воиско на того своего товарыша, и кожды | тую

⁵ Taisyta raidė.

реку с конми своими тым же вбы|чаем вборзе переплыли вси, и переплыв|ши реку Вислу и пришли под город Завии | Хвост. И рех кнѣзь великии **Якгоило**: «Не надо|би нам того города пуш-ками добы|вати», и приказал всему воиску своему, абы | кождыи по кию взял и кинул в город. И | коли воиско литѣское, взявши по кию, и ки|нули в город и полон город киев намета|ли, и зажгли увес город Завии Хвостъ, и з|жогши Завии Хвост, и поиде под Сѡпатовъ, | сожже, и иные многие места и села вы|пали ажь до самое Вислицы, и панем и |панем много в полон повел. И назад идучи | **Якгоилу** мимо Стыи Крыж з воискомъ, и не|которые з воиска заехали до Стого Крыжа | на гору, межи которым воиском был вдин ||[3 18] пан з роду Довоинова, взял дерево сгого кры|жа, которое было вправлено у серебро. | И взял тое дерево не для его достоинства, | але для серебра; и, нешануочи ему того | дерева, и вложил в тоболы межи инши|ми простыми речми. И полонил теж там | девку, панну знакомитог[о] роду высококого, | котораа была гербу Гавдаицу, которую ж | панну у великии [!] почтивости ховал. А кнѣзь | великии **Якгоило** землю Лядцкую спусто|шил и полону много забрал, и золота, и | серебра, и камня дорогого, и невывомв|ного скарбу набравши, и в чалости прии|де до столца своего до Вилни **Ѣ** |

И вилневцы подлугъ вбычаа старого | поганского поткают кнѣзя великого **Якгоила** | съ жонами и з детми перед место[м], песни | поючи и в долони поючи [!], и в долони хва|лу даючи великому кнѣзю⁶, иж такое ||[3 19] звытежство зыскал, и великаа тижба буд<ет> | в улицах люди в месте Виленскомъ. **И**но котор<ыи> | колвек доткнулси, будучи поганин, тых тоб<ол>, | где было древо сгого крыжа, тот нагле | вмер. И дивилси кнѣзь великии **Якгоило** тому, | што на вном потканю так люди много наг|ле померло,

⁶ Čia rašovas apsiriko, plg. BK: „pešni poiuczy, y w dołoni biiuczy, chwału daiuczy welikomu kniazziu“. – *Pomniki...*, p. 28 (toliau nuorodose BK tekstas iš Narbuto publikacijos p. 28).

и пытался межи своими, што | бы тому за див был. И пришедчи тот пан | з Довоинов, которыи взял тот с̃тыи крыж, | и станет поведат тот див тои панне з Гавдан|цу, которую полонил. И вна 7 повед|ла, иж <я ўво сне видела ангела Божег[о], | которыи мовит, иж тот гнев свои Бог перепус|тил на тое поганство для того, иж дере|во с̃того крыжа непочтиве ховают, кото|рое мают у себе». И тот пан з Довоинов пове|дил про реч девичю великому кн̃зю **Я**|**К**гоило **Ф** |

И кн̃зь великийи **Я**|**К**гоило казал тому ||[[3 2 0] казал тому [|] пану до себе принести тотъ | крыж, в котором есть Боже дерево, и тую | панну, што в него ест в полонени. И кн̃зь | великийи **Я**|**К**гоило, вгледавши дерево с̃того | крыжа и тую панну з Гавданцу, и дал тот | с̃тыи крыж тои панне, и приказал ее п̃ну | тому з Довоинов, абы вже вна была до|броволна. И сам кн̃зь великийи⁸ **Я**|**К**гоило, | тую панну даровавши почестне, *в*тпустил | и вказал ей, абы тотъ крыж почестне *в*т|несла и поставила на том местцы, где пер|вей был. И панна таъ, видячи вного⁹ | пана з Довоинов, в которого была поло|нена, так сталого, иж ее почестне в себе | держал и вчасность ей великую чинил, и по|ведала ему, иж вна вдна дочка у *в*т|ца своего ест и просила его, абы с нею | до *в*тца ехал и там, у *в*тца будучи, абы | ей малженком зостал. И тот пан з Довоинов ||[[3 2 1] с тою панною ехал до *в*тца¹⁰, и тое дер<е>|во с̃того крыжа почестне *в*тнесли и пос|тавили в костеле С̃того Крыжа. А по|том тую панну за себе взял, и тогда ж | ему придано к тому Гавданцу крыжь, | и для того названо тот гербъ Дубно¹¹. И тут | ся доконало полонене через Литву с̃того | крыжа в Полци и възвратимся воспак. | И по том полонени вчинил **Я**|**К**гоило гра|ницу з Ляхи по Белую Воду, то есть | по реку Вислу **Ф**

⁷ Nuo čia iki kitos eilutės pabaigos įsiterpia kitoks braižas – pereinama į greitrašį.

⁸ ВК praleista.

⁹ ВК: „toho“.

¹⁰ ВК pridėta: „ieie“.

¹¹ ВК: „Dubnia“.

2. *Historia o Drzewie Krzyża Świętego na Gorę Łysą przyniesionym.*
Spisana Przez X. Woyciecha Rvffina S., W Krakowie: W Drukarni
Iakuba Sibeneychera, 1604, p. C₂ recto–verso¹².

Ianusz z Ostroga Xiąże Zaslawskie Woiewoda Pod=|laski¹³ / ten iż
na tym świętym mieyscu zwykł często bywać / | y osobne nabożeństwo
swoie odprawować / proszony będąc | w liście swoim do X. Lukasz
Ianowskiego tego Klaszto=|ru teraznieyszego Przeora / z Kroniki
Litewskiy Ruskim | Charakterem pisaney / którą w Bibliotece¹⁴ po
śmierci Kro|la Augusta należiono / w ten sens tę Historią | opisuie.
Ro=|ku 1370. Gdy z wielką hordą Iagiello Wielkie Xiąże Li=|tewskie
wtargnął był do Polski wiele plonu nabrawszy / wra|cając sie na zad [!] /
Klasztor Świętego Krzyża na Gorze Ly=|sey na=||[C₂ v] sey naiechaw-
szy wybrał / gdzie ieden Pan Litewski z Fami=|liey Donoiow [!] wzięł
drzewo Krzyża S. niewiedząc coby | we wnętrz w onym srebrze było.
Tenże pod gorą w Dem=|bnie wzięł pannę zacnego domu Herbu Hab-
dank. Y kie=|dy iuz Xiąże przyjeżdzać miał do Wilna / wedle obyczaiu
Po|gańskiego / wszyscy ludzie mężczyzny y białęglowy / mężatki / |
wdowy / panny / naostatek y dzieci przed miasto przeciw=|ko niemu
wyszli / ktorzy go z | wielkim tryumphem śpiewa=|jąc / kleścąc /
wprowadzili do miasta / tam iż w vlicach wiel|ka ciżba była / kto sie
iedno z Pogaństwa onego wozu dot=|knął / na którym z inszemi
rzeczami wieziono Krzyż S. ka=|żdy nagle zmarł. Złękł sie Iagiello /
y między wszystkimi | swemi w Woysku kazał sie pilno przyczyny
śmierci onych lu|dźi pytać. Gdy to iuz tak ogłoszono / Pan Donieiwic¹⁵

¹² Perteikiant *Istorijos* tekstą išlaikyta originalo didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba bei skyryba (vietoj kablelių dedamas įstrižas brūkšnelis ir pan.), tačiau vietoj grafemų „a“ ir „e“ rašomos „ā“ ir „ē“, o vietoj „f“ ir „s“ – „s“ ir „z“; taip pat praleidžiami diakritikai ant „a“.

¹³ 1611 metų laidoje: „Woiewoda Wo=|lyński“, nes Jonušas Zaslavskis 1604–1629 m. buvo Voluinės vaivada (žr. straipsnio išn. 36).

¹⁴ 1611 metų laidoje įterpta: „/ iako sam že powiadał /“.

¹⁵ 1611 metų laidoje: „pan | Donieiwicz“. 1611 metų laidos bibliografinius duomenis žr. straipsnio išn. 35.

[!] przy|szedzy do stanowiska swego / pannie onę straszną nowinę
o=|znaymuie. Na to powiedziała mu zaraz / żeście wzięli z go=|ry¹⁶ z
niepoczesnością Krzyż Boży / dla tego Pan Bog tę | swoją kaźń na was
przepuścił. To on słysząc bieżał zaraz | onego zlego przypadku przy-
czynę¹⁷ Xiążęciu opowiedział. | Iednak chcąc Xiążę rzecz pewnieyszą
wiedzieć / kazał do sie=|bie wołać oney białęgłowy / od ktorey toż co
y od onego | słyszał / y zdumiawszy sie miedzy onemi rzeczami ktore
na | woźie były / dopuścił iey onego Krzyża szukać. A rosказaw=|szy ią
wolno do Polski puścić / on[!] Krzyż ze wszelaką iaką=|by rozumiała
vczciwością / na miejsce skąd był wzię=|ty odniosła¹⁸. Ona białągłowa
wważając¹⁹ w iakim posza=|nowaniu w więzieniu v pomienionego Do-
nieiowica²⁰ była / | prosiła vpewniając go we wszelakim bespieczeństwie
zdro=|wia / aby ią do domu Oyca iey zaprowadził / obiecuiąc mu |
za tę²¹ vczynność bydź małżonką iego. Dał sie prędko namo=|wić / y
tak społecznie na tę gorę do²² klasztoru drzewo Krzyż=|za S. odnieśli. |

¹⁶ Spausdinta marginalija: *Panna z Dę=|bna pod Gorą | Herbu Hab=|dank
powo=|dem przywro|cenia drzewa | Krzyża S.*

¹⁷ 1611 metų laidoje: „onych ludzi nagle pomarłych przyczynę“.

¹⁸ 1611 metų laidoje: „Y pušči=|wszy ią do Polski wolno / rozказał aby ten
Krzyż stąd był wzię=|ty / odniosła.“

¹⁹ 1611 metų laidoje: „widząc“.

²⁰ 1611 metų laidoje: „Donieiowicza“.

²¹ 1611 metų laidoje: „taką“.

²² 1611 metų laidoje: „do tego“.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

[Ališavos kodekso dalies faksimilė, XIX a.] – BJ 6135.

[„Didžioji Radvilų giminės knyga“, XVII a. ?] – LLTI rankraštynas, f. 1, b. 7452 (kserokopija).

[Lietuvos metraščio Vavelio nuorašas, XVI a. 8–9 deš.] – APKr, O/W, ARS 144.

[Rusios ir Lietuvos kunigaikščių genealogijos, XVII a.] – B Czart 2211.

Akta unji Polski z Litwą 1385–1791, wydali Stanisław Kutrzeba i Władysław Semkowicz, Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, 1932.

ASADAUSKIENĖ NELĖ, „Davainos, Davainaičiai“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. IV, Vilnius: MELI, 2003, p. 538–539.

BALZER OSWALD, *Genealogia Piastów*, w Krakowie: nakładem Akademii Umiejętności, 1895.

[Bielski Marcin, Bielski Joachim:] *Kronika Polska, Marcina Bielskiego*. Nowo Przez Ioach. Bielskiego syna iego wydana, W Krakowie: W Drukarni Jakuba Sibeneychera, 1597 (LMAVB XVI/2-45).

BONIECKI ADAM, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku*, Warszawa: Druk J. Bergera, 1887.

BRIQUET C. M., *Les Filigranes: Dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, t. III, Paris: Alphonse Picard et Fils, 1907.

CITKO LILIA, „*Kronika Bychowca*“ *na tle historii geografii języka białoruskiego*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006.

[DANIŁOWICZ IGNACY] J. D. M. P., „Latopisiec litewski na początku XV wieku, przez bezimiennego pisarza w Ruskim języku ułożony, wyjęty z rękopismu r. 1520, obeymującego dzieje Rusko-Litewskie, po raz pierwszy dosłownie łacińskimi literami do druku podany“, in: *Dziennik Wileński*, 1823, t. 3, Nr. 11, p. 241–265; t. 3, Nr. 12, p. 369–415[413].

DANIŁOWICZ IGNACY, „Wiadomość o właściwych litewskich latopisach“, in: *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi Macieja Strykowskięgo*. Wydanie nowe, będące dokładnem powtórzeniem wydania pierwotnego królewieckiego z roku 1582 [...], t. I, Warszawa: Nakład Gustava Leona Glüksberga, Księgarza, 1846, p. (31)–(63).

DERWICH MAREK, *Benedyktynski klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa–Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992.

DERWICH MAREK, *Materiały do słownika historyczno-geograficznego dóbr i dochodów dziesięcinnych benedyktyńskiego opactwa św. Krzyża na Łysej Górze do 1819 r.*, Wrocław: LAHRCOR, 2000.

DOBROWOLSKA WANDA, „Młodość Jerzego i Krzysztofa Zbaraskich (Ze wstępem o rodzie Zbaraskich i życiorysem Janusza Zbaraskiego wojewody braclaskiego)”, in: *Rocznik Przemyski*, Przemysł, 1927, t. VII.

FILIPCZYK WIESŁAW, „Archiwalia sanguszkowskie w zasobach Archiwum Państwowego w Krakowie. Zasoby i stan obecny”, in: *Wokół Sanguszków: Dzieje – sztuka – kultura*, Tarnów: Muzeum Okręgowe w Tarnowie, 2007, p. 15–27.

GRĮŠKAITĖ REDA, *Mykolas Balinskis: Kova dėl istorijos?*, Vilnius: Eugrinas, 2005.
Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej. Nr 6001–7000, Część I: Nr 6001–6500, opracowali Anna Jałbrzykowska, Jerzy Zathej, Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1962.

[JABLŃSKI JACEK:] *Drzewo Zywota, z Raiu Naprzod na Gorze Jerozolimskiej Kalwaryi, złośliwą ręką potym na Gorze Łysiec Przez Ręce Świętego Emeryka Krolewica Węgierskiego, Roku Pańskiego Tysiącnego szóstego, Przesadzone; Nieustannemi Cudami, y Łaskami kwiitnące, w wszelkich przypadkach ludzkich zdrowy Owoc, Poćiech y Ratunku, rodzące; Pod strażą Zakonnikow Oyca S. Benedykta Kongregacyi Polskiej Benedyktyńskiej, zostaiące*, Teraz Nowo Historycznie Opisane, Przez X. Jacka Jablonskiego, Tegoż Klasztoru S. Krzyża Professa, Proboszcza S. Michała w Słupi, [...] w Krakowie: w Drukarni Jakuba Matyaszkiwicza, J. K. M. y J. O. Jmci X. Biskupa Krakowskiego, Xiążęcia Siewierskiego, Ordynaryinego Typografa. [1736 / 1737], p. 58 {l. H verso} (BJ, sign. 37729).

Joannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, Liber X, Varsaviae: PWN, 1985.

KAWECKA-GRYCZOWA ALODIA, *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pommik kultury renesansowej*, Wrocław [i in.]: Ossolineum, 1988.

KAZAŃCZUK MARIUSZ, *Staropolskie legendy herbowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, 1990.

KUZAVINIS KAZYS, Savukynas Bronys, *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1987.

Latopisiec Litwy i kronika ruska: z rękopisu sławiańskiego przepisane [...], staraniem i pracą Ignacego Daniłowicza, w Wilnie: Nakładem i drukiem Antoniego Marciniowskiego, 1827.

Lietuvos metraštis. Bychovco kronika, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas, Vilnius: Vaga, 1971.

Lietuvių pavardžių žodynas, [t. 2:] L–Ž, parengė Aleksandras Vanagas, Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė, Vilnius: Mokslas, 1989.

MARSZALSKA JOLANTA M., „Archiwum i biblioteka książąt Sanguszków w Sławucie. Stan badań“, in: *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, p. 345–359.

MARSZALSKA JOLANTA M., *Biblioteka i archiwum Sanguszków. Zarys dziejów*, Tarnów: TTK, 2000.

MIENICKI RYSZARD, „Stanisław Dowojno wojewoda połocki“, in: *Ateneum Wileńskie*, 1937, t. 12, p. 404–481.

MIKULSKI WALDEMAR, „Dokumenty z archiwum Wielkiego Księstwa Litewskiego w Archiwum Warszawskim Radziwiłłów“, in: *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. VII, Warszawa, 1997, p. 71–83.

MOROZOVA NADIEŽDA, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės metraščių kalbos ir tekstologijos problemos: Bychovo kronika*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2001. – VUB RS, sign. f. 76–4018.

NARBUTT TEODOR, *Dzieje [starożytne] narodu litewskiego*, t. 3, 5, Wilno: Nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1838, 1839.

[NIESIECKI KASPER:] *Herbarz Polski Ks. Kaspra Niesieckiego S. J.*, wydany przez Jana Nep. Bobrowicza, t. 10, W Lipsku: Nakładem i drukiem Breitkopfa i Haertela, 1845.

[PICCARD GERHARD:] *Die Turm-Wasserzeichen. Findbuch III*, bearbeitet von Gerhard Piccard, Stuttgart: Verlag W. Kohlhamer, 1970.

[PISTORIUS JOANNES:] *Polonicae historiae corpus: hoc est, Polonicarum rerum latini recentiores & ueteres scriptores [...]* Ex bibliotheca Ioan. Pistorii Nidani d. [...] Basileae: Per Sebastianvm Henricpetri, CIO. IO. XXCII. 1582], t. II.

Pomniki do dziejów litewskich. Pod względem historycznym, dyplomatycznym, geograficznym, statystycznym, obyczajowym, archeograficznym i t. p., zebrane przez Teodora Narbutta, Wilno: Nakładem Rubena Rafałowicza Księgarza Wileńskiego, 1846.

[RUFFIN WOJCIECH:] *Historia o Drzewie Krzyża Świętego na Gorę Łysą przyniesionym*. Spisana Przez X. Woyciecha Rvffina S., W Krakowie: W Drukarni Jakuba Sibencychera, 1604 (Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sign. 431).

[RUFFIN WOJCIECH:] *Historia o Drzewie Krzyża świętego na gorę Łysą przyniesionym*. Spisana Przez X. Woyciecha Rvffina S. Mnicha tegoż Klasztoru. Teraz powtore przezyrzana / poprawiona / y z przydatkiem pewnych cudow, W Krakowie: V Dzieziczow Jakuba Sibencychera, 1611 (BJ, sign. 39312).

SINIARSKA-CZAPLIKA JADWIGA, *Filigrały papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum; Wydawnictwo PAN, 1969.

SYTA KRZYSZTOF, „Dzieje archiwów książąt Sanguszków”, in: *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. XI, Warszawa, 2000, p. 97–110.

STANKEVIČ ADAM, „XIX a. istorijos mylėtojas Vincentas Daugėla Narbutas”, in: *Gelvonai, (Lietuvos valsčiai, kn. 15)*, Vilnius: Versmė, 2009, p. 1158–1175.

[STRYJKOWSKI MACIEJ:] *Która przedtym nigdy światła nie widziała. Kronika Polska Litewska / Żmudzka / y wszystkiej Rusi [...]* Przez Macieia Osostewicivsa Striykowskiego [...]. Drukowano w Krolewcu v Gerzego Osterbergera: M. D. LXXXII. [1582].

TAZBIR JANUSZ, „Falszerstwa historyczno-literackie”, in: Janusz Tazbir, *Od sasa do lasa*, Warszawa: Iskry, 2011, p. 11–32.

TRAJDOS TADEUSZ M., „Benedyktyni na Łyscu za panowania Władysława II Jagielly (1386–1434)”, in: *Roczniki Historyczne*, 1982, t. XLVIII, p. 1–46.

Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy, opracowali Ewa Dubas-Urwanowicz [i in.], Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994.

Urzednicy wojewodztwu kijowskiego i czernihowskiego. Spisy, opracowali Eugeniusz Janas i Witold Klaczewski, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 2002.

Urzednicy wołyńscy XIV–XVIII wieku. Spisy, opracował Marian Wolski, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 2007.

VOIGT JOHANNES, *Geschichte Preussens, von der ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Königsberg: im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1832, t. 5.

WOLFF JÓZEF, *Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa: Drukiem J. Filipowicza, 1895.

ZIELIŃSKA TERESA, „Archiwalia publiczne w zbiorach prywatnych”, in: *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. XV–XVI, Warszawa, 2010, p. 5–13.

Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею, т. I: Акты Гродненского земского суда, Вильна, 1865.

Полное собрание русских летописей, т. 17, С.-Петербург: Типография М. А. Александрова, 1907.

УЛАЩИК НИКОЛАЙ, *Введение в изучение белорусско-литовского летописания*, Москва: Наука, 1985.

УЛАЩИК НИКОЛАЙ, «Предисловие», in: *Полное собрание русских летописей*, т. 35, Москва: Наука, 1980, p. 3–18.

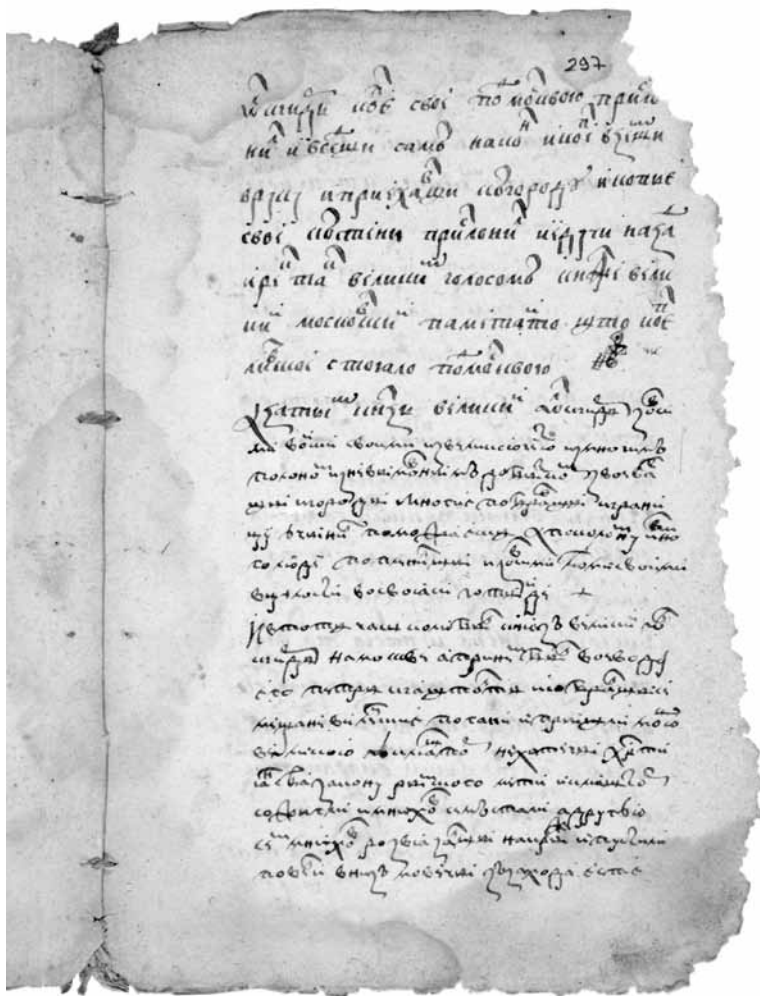
Kęstutis Gudmantas

THE WAWEL COPY (A FRAGMENT)
OF THE LITHUANIAN CHRONICLE

Summary

The article introduces to a copy (fragment) of the 3rd Lithuanian Chronicle not known before, which is kept at the moment at the State Archives in Kraków, in the fond "Sanguszko Family Archives" (Archiwum Rodzinne Sanguszków z Gumnisk). A text of the "Chronicle of the Grand Dukes of Lithuania" processed in the 3rd Lithuanian Chronicle comprise the aforementioned fragment. It is written in Cyrillic minuscule becoming a cursive, mainly by one person, however, a different hand appears in some places as well. According to the watermarks the manuscript is dated to the 1570s-80s.

The found copy is not a protograph of the Bychowiec Chronicle, but can be a part of the Zaslavsky Chronicle, bearing in mind that Sanguszkos inherited the Zaslavsky archive. The finding lets to turn back to the genesis, content, language, and other questions of the 3rd Lithuanian Chronicle. Also, it forces to get engaged in searching in the archives of Sanguszkos and other archives of magnates of the Republic of Two Nations, at the same time understanding how complicated are such attempts. More detailed information on this manuscript will be presented in the forthcoming publication of the fragment.

Vavelio nuorašas. Pasakojimas apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo žygį į Maskvą. – APKr, O/W, ARS 144, p. 297.

mašica simuata unima vily
 io pnuata rafe simuata couo
 vily fipoffešni unoro racy unzu simu
 mo unau omaku anzueta simuata nou
 vily pnuato adau fcau p fia upico unu
 poucy coo adauzi p nau anzo unu
 rāy unia simuata fcau unuo mēnu mo
 fijo siena ropzo unuato colozat pto
 mo adu fipoga vily unpo simuata
 zatnu unia fcau simuata uopo no
 unuato emaro unca pnuatnu upatny
 simuaty anzo simuaty unu mo fcau
 poucy unu simuaty unuo noua coo
 unu unuata uoopa coo no coo no
 unu unpo uoopa unu unu unu unu
 unu unu unu unu unu unu unu unu
 unu unu unu unu unu unu unu unu
 unu unu unu unu unu unu unu unu
 unu unu unu unu unu unu unu unu
 unu unu unu unu unu unu unu unu